

ОРГАНИЗОВАНИ НАСИЛНИЧКИ КРИМИНАЛИТЕТ

Прегледни рад

DOI: 10.7251/BPGBL1214029S

УДК: 343.9:316.624

Доц. др Миле Шикман*

Апстракт: Организовани насилнички криминалитет представља врсту организованог криминалитета у коме доминира насиље, односно коју карактерише брутално и агресивно поступање учиниоца, при чему елемент насиља има доминантан карактер. С друге стране, генералном анализом кривичних дјела организованог криминалитета може се уочити да нека од тих дјела управо карактерише висок степен насилности приликом њиховог извршавања. У питању је прије свега “функционално насиље”, којим се омогућава или олакшава остваривање циљева криминалне организације, али и вршење неких класичних кривичних дјела организованог криминалитета (плаћена “наручена” убиства, трговина дрогом, трговина људима, кријумчарење оружја, итд.). Дакле, насиље у организованом криминалитету може се појавити као вид криминалне дјелатности или као начин функционисања криминалне организације. У том контексту, вршење кривичних дјела организованог криминалитета на овај начин може да представља основни извор прихода криминалне организације (основна садржина дјелатности криминалне организације), док с друге стране насилничким криминалитетом криминалне организације могу да обезбјеђују додатне изворе прихода, али и да штите сопствену криминалну организацију, односно да се обрачунавају са супарничким криминалним организацијама или пак представницима закона (судије, тужиоци, полицајци, итд.). Као облици организованог насилничког криминалитета могу се посматрати: рекет, облици тешког убиства (тзв. плаћена, наручена, професионална убиства), принуда, отмица, зеленаштво, изнуда, уцјена и разбојништво, али и друго насиље којим се остварује притисак на органе правосуђа, полиције, на свједоке, итд. Насиље се најчешће огледа у грубој употреби силе, путем различитих начина и средстава. Једна од карактеристика насиља у вршењу кривичних дела организованог криминалитета јесте његова несразмјерност, ради остваривања одређеног циља. У сваком случају, насиље је врло честа карактеристика организованог криминалитета, било да се ради о насилном вршењу кривичних дјела или пак о насиљу

* Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука; e-mail: msikman@teol.net

као начину вршења утицаја на државне органе, појединце и друге субјекте социјалне контроле. У раду је дат кратак феноменолошки осврт на облике испољавања организованог насилничког криминалитета.

Кључне ријечи: организовани криминалитет, насилнички криминалитет, организовани насилнички криминалитет.

УВОД

Насилничким криминалитетом означавају се она кривична дјела која карактерише агресивно и брутално поступање учиниоца, односно гдје елемент насиља има доминантан карактер, без обзира да ли је дјело начин извршења, или представља неки други битан елемент конкретног кривичног дјела (Алексић, Шкулић, Жарковић, 2004). Деликти насиља представљају она инкриминисана људска понашања којима се употребом силе или озбиљне пријетње повређују или угрожавају правно заштићена добра, односно деликт насиља је противправна употреба силе или пријетња према другоме, односно према стварима. У том контексту, за кривична дјела насилничког криминалитета могу се сматрати поједина кривична дјела против живота и тијела (убиство на свиреп начин, убиство при безобзирном насилничком понашању, итд.), кривична дјела против имовине (разбојништво, разбојничка крађа, зеленаштво, изнуда, уцјена, итд.), кривична дјела против слободе и права човјека и грађанина, као и сва друга кривична дјела у чијем се начину извршавања примјењује сила или озбиљна пријетња. На основу анализе насилничког криминалитета може се закључити да је централна карактеристика насилничког криминалитета примјена или пријетња примјеном насиља приликом вршења кривичних дјела.¹ С друге стране, организовани криминалитет представља такву криминалну дјелатност чија је централна карактеристика стицање профита, уз богаћење и јачање финансијске моћи, као и одређених позиција у друштву. Такође, врло доминантна карактеристика организованог криминалитета јесте примјена или пријетња примјеном насиља, нарочито у оним случајевима када организоване криминалне групе настоје да остваре утицај на органе државне власти, средства јавног информисања или неку другу интересну групу, као и да насилничким понашањем заштите нелегалне дјелатности организованог криминалитета, односно организовану криминалну групу (Шикман, 2011).

1 Криминолошка истраживања указују на то да су насилничка понашања у виду кривичних и прекршајних деликата претежно везана за млађу мушку популацију, нижег образовног нивоа. Њихов економски статус је испод просјека, али не спадају у групу економских и егзистенцијално угрожених структура. Међу њима је висок проценат алкохоличара и душевно обољелих особа, као и знатан број лица из породица разведених бракова, а исто тако из структура које су наклоњене социјално патолошким појавама, сексуалним деликтима, беспосличарењу и коцки. (Бошковић, 1999).

На основу наведених параметара, односно карактеристика насилничког и организованог криминалитета, може се сагледати однос између ова два облика криминалитета². Компаративно посматрано, насиље, односно пријетња насиљем је централна и тежишна карактеристика насилничког криминалитета, док када је ријеч о организованом криминалитету, насиље, односно примјена насиља представља један од начина остваривања утицаја на државне органе, грађане и друге институције. Исто тако насиље може бити врло ефикасно средство чланова организованих криминалних група, које је усмјерено како према члановима властите организације, али и усмјерено екстерно. Такође, нерашчишћени имовински или други односи између криминалних организација најчешће се рјешавају међусобном обрачунима уз примјену насиља. Поред наведених, могу постојати и неки други мотиви за примјену или пријетњу примјеном насиља од стране носилаца организованог криминалитета, као што су освета, мржња, вршење кривичних дјела по наруџби, па у неким случајевима и политички мотиви. Дакле, насиље у организованом криминалитету се најчешће огледа у грубој употреби силе, путем различитих начина и средстава. Једна од карактеристика насиља у вршењу кривичних дјела организованог криминалитета јесте његова несразмјерност ради остваривања одређеног циља. У питању је прије свега “функционално насиље”, којим се омогућава или олакшава остваривање циљева криминалне организације. Насиље може да буде елемент кривичних дјела која врши организација, односно њени припадници, али може да буде примијењено и према члановима криминалних организација који су прекршили њена правила. Надаље, насиље, с обзиром на различите форме свог (не)испољавања, може се подијелити на више врста, тако да у односу на транспарентност може бити: очигледно и латентно; у односу на вољу организације да и примијени насиље може бити: активно и пасивно. Поред наведеног, према облику у коме се реализује, насиље се може манифестовати као: принуда или пријетња (Шкулић, 2003). Наравно, могуће је комбиновати примјену различитих облика насиља, а различит је и интензитет конкретног насиља. У сваком случају, насиље је врло честа карактеристика организованог криминалитета, било да се ради о насилном вршењу кривичних дјела или пак о насиљу као начину вршења утицаја на државне органе, појединце и друге субјекте социјалне контроле³.

2 Међутим, проф. др Ђорђе Игњатовић указује да границу између ова два облика криминалитета није лако поставити, с обзиром на то да се примјена или пријетња примјеном насиља истовремено појављује код оба облика криминалитета (Игњатовић, 1998).

3 Поред овога начина, утицај на државне органе, грађане и друге институције може се остварити и другим начинима, као што су подмићивање, инфилтрација у државне органе, као и други облици корупције.

ОРГАНИЗОВАНИ НАСИЛНИЧКИ КРИМИНАЛИТЕТ

Организовани насилнички криминалитет представљао би ону врсту организованог криминалитета у којем доминира насиље, било у извршњу кривичних дјела или као битан елемент криминалног организовања (или пак у оба контекста). У том смислу, организовани криминалитет прибјегава пријетњама да ће употрејибити насиље, примјењује насиље или је спреман да примјени неки од различитих директних или индиректних негативних утицаја на свијест, тијело, живот, вољу, материјална добра или слободе и права сваког стварног, потенцијалног или претпостављеног противника. Стога му је својствена извјесна „култура насиља“ (Мијалковић, Бајагић, 2012). Истовремено, велика финансијска средства којима располаже организовани криминалитет омогућавају му да успјешно спроводи различите видове насиља на националном и међународном нивоу, тако што спречава транзицију ка демократији, ограничава лична права и слободе, спречава економију отвореног тржишта и легалне стране инвестиције, ограничава слободне изборе и слободу штампе, пријети финансијској безбједности земаља, учествује у међународним оружаним конфликтима, утиче на међународне односе и тако даље. Организовани криминалитет је очигледно постао општеприсутни деструктивни феномен с угрожавајућим ефектима глобалног домашаја. Међутим, треба нагласити и то да, за разлику од тероризма, организовани криминалитет насиље примјењује само када је то неопходно за остваривање криминалних циљева. За разлику од терориста, код криминалних удружења насиље није основни метод постизања циљева. Значи, терористи прибјегавају отвореном физичком насиљу, чије се посљедице манифестују и као психолошко насиље, док организовани криминал прибјегава прикривеном насиљу, због страха од откривања (Мијалковић, Бајагић, 2012).

Поред наведеног, насиље може да буде конститутивни елемент или пак значајна особеност и самог криминалног организовања.⁴ Наиме, криминалне организације развијају организационе структуре које су функционалне за остваривање пројектованих циљева и окружење у коме

4 Криминално организовање подразумијева постојање криминалне организације као носиоца организованог криминалитета и независног и динамичног ентитета, самог по себи, који има мноштво карактеристика, а који представља одређени вид друштвене структуре (Albini, 1971). Криминалне организације могу се схватити као групе људи, узajамно повезане и по одређеном систему тајно организоване, које дјелују према унапријед постављеним криминалним или другим циљевима, а одликују их строга правила унутрашње хијерархије и организације, солидарност и анонимност чланства, што заједно чини структуру криминалне организације.

дјелују⁵, при чему су доминантна два облика криминалних организација⁶ (хијерархијски и мрежни тип организовања), одакле произилазе и основне дефиниције организованог криминалитета (Albanese, Das, Verma, 2003). Према првом схватању, при дефинисању организованог криминалитета примарни елемент је криминална организација, односно структура криминалне групе, док су криминалне активности

- 5 Једна од честих структура криминалне организације је пирамидног облика, са изражена три нивоа: руководећи ниво, непосредни извршиоци и подршка криминалном дјеловању. Примјер организовања криминалне организације на принципу пирамиде представља америчка *La Cosa Nostra*, која је организована на сљедећи начин: на врху *La Cosa Nostra* налази се Комисија (*The Commission*), коју чине шефови породица, а коју води изабрани шеф (*Boss*). Сљедећи ниво чине савјетници (*Counselors*) и помоћници (*Assistants*). Наредни ниво чине шефови породица (*Capo*). Свака од породица (*Bonanno, Colombo, Gambino, Genovese, Luchese*) развија сопствену криминалну организацију, коју чине непосредни извршиоци (*soldeirs*), који стварају своју сарадничку мрежу. (Jacobs, Hortis, 1998; Lauryn, 1999; Finckenauer, 2001).
- 6 Дуго су била присутна два доминантна става у дефинисању организованог криминалитета: први који као одређујући елемент организованог криминалитета наводи спрегу криминалне организације са органима за примјену закона, односно државом и други, који сматрају да за постојање организованог криминалитета није потребно да постоји одређена веза између криминалне организације и државе и њених организација, већ је довољно постојање криминалне организације која, у циљу стицања противправне имовинске користи и богаћења, врши разне облике криминалне дјелатности (Бошковић, 2004). Наравно, ту су и схватања која критикују претходна два приступа, наводећи да је без основа везивати ову врсту криминалитета искључиво за остваривање профита или везу са државом, при чему се организовани криминалитет, у области општег права, најчешће испољава у облику саучесништва и организовању криминалних удружења ради вршења различитих криминалних дјелатности (трговина дрогом, оружјем, муницијом, возилима, људима и дијеловима људског тијела, прављење и растурање фалисификованог новца, корупција, итд.) (Кривокапић, 2005). Исто тако, умјесто да размишља о односу организованог криминалитета с једне стране и државе и друштва с друге, може се констатовати да је организовани криминалитет обликован и под утицајем друштвених, економских и политичких стања у друштву у којем оперативно дјелује (Lampe, 2001). Поред ових, присутни су и други приступи у одређивању појма организованог криминалитета, као што су приступ са крајње спецификованим оквиром, приступ са елементима таксативног набрајања конкретних криминалних активности, приступ таксативног набрајања деликата које извршава криминална организација, приступ увођења кривичних забрана и усавршених санкција, итд. Поред тога, идеја о организованом криминалитету као јасно дефинисаном појму може бити погрешна. Данас се све више говори о неким карактеристикама организованог криминалитета, при чему се сматра да су то првенствено неки облици тешког криминалитета (Levi, 2002). Међутим сва наведена схватања организованог криминалитета, али и други приступи, више су теоријског и методолошког карактера, док се аутори суштински слажу у констатацији да се ради о израженом облику криминалитета који карактерише постојање криминалне организације и вршење најтежих кривичних дела, али и у констатацији да се организовани криминалитет не испољава у свим државама у истом облику и на исти начин.

секундарни елементи. По другом схватању, за постојање организованог криминалитета одређујућа је врста криминалне активности⁷ коју предузима криминална група. Криминалне организације посједују одређена правила понашања, која могу бити писаног или неписаног карактера. У овим правилима садржани су услови дјеловања криминалне организације, као и права и обавезе њених чланова, који обавезују на њихово поштовање, односно постојање свијести да кршење поменутих правила може довести до одређених санкција, укључући и коришћење насиља, па чак и убиство прекршиоца одређеног правила⁸. Чланови криминалних организација су професионални криминалци, што значи да се активност чланова организације заснива на професионалној основи, како у нелегалним активностима тако и у вршењу легалних послова. Професионални карактер чланова криминалне организације означава се “криминалном каријером”, која се мора сматрати не само начином живота, већ и начином остваривања животних прихода. Криминална организација има трајни карактер, односно он зависи од низа постојећих околности, као што су дјеловање надлежних органа, дјеловање конкуренције, успјешност остваривања криминалних циљева, итд., али се она оснива ради дјеловања у дужем периоду. Даље, криминалне организације су неидеолошког карактера, односно не оснивају се ради остваривања одређених политичких, националних и сличних идеја, циљева и идеала, већ искључиво ради стицања профита и економске моћи. Такође, криминалне организације често успостављају договоре и контакте са другим криминалним организацијама, различитим поводима и на различите начине, ради лакшег и ефикаснијег вршења кривичних дјела. Сталност чланства се подразумијева, а чланови теже да сачувају интегритет свог удружења и активности у слијеђењу

7 Атрибут „транснационални“ може се додати како би се посебно нагласио међународни елемент, тј. како било наглашено то да организоване криминалне групе укључене у организоване криминал дјелују изван граница националних држава, при чему се међусобно повезују и стварају криминалне мреже. У Конвенцији Уједињених нација против транснационалног организованог криминалитета, кривично дјело посједује својство „транснационалног“ онда када је: а) учињено у више држава; б) учињено у једној држави, али је већи дио припрема, планирања, руковођења или контроле обављен у некој другој држави; ц) учињено у једној држави, али је у њега укључена група за организоване криминал која се бави криминалним активностима у више држава; д) учињено у једној држави, али су битне посљедице наступиле у некој другој држави (UNDOC, 2004).

8 Захваљујући правилима криминалне организације омогућава се функционисање и дјеловање исте, одређује се статус сваког члана појединачно, уређују се одређена правила понашања у смислу постојања дисциплине, итд. Најпознатије и уједно најзначајније правило криминалних организације, али и правило које представља једно од основних доказних проблема у кривичним поступцима за кривична дјела организованог криминалитета јесте правило “закон ћутње” (*omerta*) или “мушко ћутање”, које се састоји од низа дефинисаних клаузула, чије је поштовање обавезно.

циљева организације. Одржавање унутрашње дисциплине представља основно правило организовања криминалних организација, при чему је коришћење или употреба насиља, као и пријетња примјеном насиља саставни елемент криминалног организовања⁹.

ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА ОРГАНИЗОВАНОГ НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Као типичне дјелатности организованог насилничког криминалитета могу се навести: рекет, облици тешког убиства (тзв. плаћена, наручена, професионална убиства и др.), принуда, отмица, изнуда и уцјена, зеленаштво и разбојништво (тешки облици разбојништва). Ове дјелатности могу се испољавати и као појединачна кривична дјела, али и као дјела у вези са организованим криминалитетом, уколико су извршена од стране групе за организовани криминалитет, која је формирана од стране три или више лица, која дјелује у дужем периоду, а с циљем стицања противправне имовинске користи.

Рекет¹⁰ је дјелатност организованог криминалитета која спада у домен насилничког криминалитета јер омогућава стицање прихода криминалној организацији и то уз употребу силе или озбиљне пријетње. Овај вид организованог криминалитета састоји се у томе што криминална организација нуди “услуге заштите” одређеном лицу и одређује му суму новца коју мора да плати за наводно учињене услуге, а нуђење заштите је пропраћено озбиљном пријетњом, а некад и силом, уколико то лице одбије или намјерава да одбије понуђене услуге криминалне организације. Криминалне организације које спроводе рекет нуде разне видове заштите, као што су: неометано обављање послова, елиминација конкуренције, заштита од напада других криминалних организација, спречавање “услуге заштите” неке друге криминалне организације, заштита од неких других видова угрожавања индивидуалним или

⁹ Ефикасност криминалне организације условљена је низом других појава: природом криминалног окружења, природом криминалног тржишта, организацијом рада унутар криминалне организације, криминалном филозофијом вође криминалне организације, стратегијом криминалне организације, тактиком криминалне организације, нивоом квалификације чланова криминалне организације, старосном структуром чланова криминалне организације, стимулацијом унутар криминалне организације, специјализацијом чланова, стеченим криминалним профитом, и другим факторима. Наравно, ово су само неки фактори који условљавају постојање и дјеловање криминалне организације, а зависно од услова и узрока организованог криминалитета, могу се наћи и други фактори. (Манојловић, 2008).

¹⁰ „Рекетаци“ је жаргонски назив за лица која, уз примјену или пријетњу примјеном физичког, најчешће оружаног насиља према лицима, члановима њихових породица или њиховој имовини (најчешће) периодично изнуђују новац или друге вриједности у замјену за наводну заштиту њихове безбједности или пословања (Мијалковић, Бајагић, 2012).

групним дјеловањем (Бошковић, 2005). Висина рекета зависи од више фактора: ко је рекеташ, колико је имућан рекетирани, дијела града у којем се рекетирани налази, од врсте дјелатности којом се он бави и тако даље. Дакле, идеја рекета је наводна „заштита“ пословања приватних привредних субјеката тако што ће онај ко рекет убира уклонити све наводне опасности које су према њима уперене: наплаћивање доспјелих дуговања, физичко обезбјеђивање објекта, „санкционисање“ оних који нарушавају ред у објектима или њихово пословање и слично (Мијалковић, Бајагић, 2012).

Облици тешког убиства, такође¹¹, могу да представљају организовани насилнички криминалитет, који је својствен криминалним организацијама које на тај начин остварују унутрашњу дисциплину, обрачунавају се са другим криминалним организацијама или пак врше утицај на органе кривичног гоњења. Тако би се обликом тешког убиства, као облик насилничког криминалитета могло сматрати убиство на нарочито свиреп и подмукао начин, убиство из користољубља, због прикривања другог кривичног дела, убиство из безобзирне освете и убиство из других ниских побуда, затим убиство при безобзирном насилничком понашању и убиство више лица. Поред наведених облика тешког убиства, организованом насилничком криминалитету посебно су својствени сљедећи облици: убиство судије или јавног тужиоца, службеног или војног лица у вези са вршењем њихове судијске или тужилачке дужности, или када се лиши живота службено или војно лице при вршењу послова безбједности или дужности чувања јавног реда, хватања учиниоца кривичног дјела или чувања лица лишеног слободе; убиство извршено организовано или по наруцби, при чему се ради о таквом облику убиства за чије извршење је неопходно судјеловање више особа, односно које по својој дефиницији претпоставља удио и допринос више лица да би се дјело уопште могло остварити или које је извршено по основу неког споразума “наруцбе” више лица у циљу убиства другог лица. Феномени плаћеног и професионалног убице су релативно нови

¹¹ Разликовање између обичног и тешког убиства врши се у неким законодавствима и у појмовно-терминолошком смислу, тако да се прави разлика између убиства и уморства (*meurtre* и *assassinat* у француском и швајцарском кривичном законодавству, *manslaughter* и *murder* у енглеском, *totschlag* и *mord* у њемачком и аустријском кривичном законодавству). У нашем законодавству није прихваћено такво разликовање, већ се диференцирање обичних и тешких убиства врши само по различитим обиљежјима која представљају законске елементе бића ових дјела. Наиме, поред основних обиљежја убиства, тешка убиства садрже и друга, посебна обиљежја која им и дају карактер тешког убиства. Према томе, тешко убиство је умишљајно лишење живота другог, извршено под посебно отежавајућим околностима које су предвиђене законом, а које у тој мјери утичу на степен опасности учиниоца и дјела да законодавац за овај деликт предвиђа најтежу казну или најтежу мјеру казне.

криминани феномени код нас. Њихов заједнички именилац је наручено убиство, јер обојица врше убиства по наруџбини¹². Наручена убиства су по правилу добро планирана и припремана. Неколико чињеница везаних за сам чин убиства указује на професионализам у извршењу (начин извршења изабран у складу с ризицима и циљем који се жели постићи, добро испланирана акција) и специјализацију учиниоца (избор средства извршења – нпр. снајперска пушка) (Мијаковић, Бајагић, 2012).

Принуда као дјелатност организованог насилничког криминалитета састоји се у принуђивању другогга силом или озбиљном пријетњом да нешто учини или не учини или трпи. Отмица такође може да буде дјелатност организованог насилничког криминалитета коју чини онај ко силом, пријетњом, обманом или на други начин одведе или задржи неко лице у намјери да од њега или другог лица изнуди новац или какву другу имовинску корист или да њега или кога другог принуди да нешто учини, не учини или трпи. Тежи облик отмице постоји уколико се отмица изврши према дјетету или малољетном лицу, или на свиреп начин или пријетњом убиством или тешком тјелесном повредом, или у саставу групе или злочиначке организације. Изнуда, као облик организованог насилничког криминалитета, састоји се у принуђивању другогга силом или озбиљном пријетњом да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, а у намјери да се тиме себи или другом прибави противправна имовинска корист. Дјело обухвата и утјеривање дуга уколико се то чини принуђивањем, што је нарочито својствена дјелатност за оне криминалне организације које карактерише изразита примјена насиља. Уцјена, као дјелатност организованог насилничког криминалитета, јавља се као специфичан облик изнуде, с тим што се код уцјене не примјењује сила, већ специфичан вид пријетње која је управљена на тачно одређено зло – жртви се пријети да ће се против ње или њој блиског лица открити нешто што може шкодити њиховој части и угледу.

Зеленаштво или лихварство, а у најтежем облику познато и као кождерство, представља веома стару појаву која се састоји у искоришћавању тешке материјалне или неке друге сличне ситуације

12 У ужем смислу, *плаћени убица* је професионални криминалац који за новчану или другу награду, по налогу даваоца награде, противправно лишава живота одређено лице или више њих (*професионални убица*). Ријеч је о професионалном извршиоцу кривичних дјела који се определио да вршењем убистава стиче средства за egzистенцију. Уз то, он је и специјалиста, јер посједује специфична знања и умијења употребе ватреног оружја и других убојитих средстава, као и неопходна оружја и оруђа за извршење кривичних дјела. У ширем смислу, плаћени убица је свако ко за извјесну награду, по налогу другог, лиши живота конкретно лице. Уопште не мора да буде лице које је припадник организоване криминалне структуре, нити да потиче из криминалног миљеа. Важно је само то да му је неко платио (у новцу или другој вриједности) да изврши убиство (Мијаковић, Бајагић, 2012).

неког лица да би се за дати новац или неку другу потрошну ствар дату на зајам или за извршену услугу, уговорила имовинска корист која је у великој несразмјери са датом имовинском вриједности или учињеном услугом. Ово дјело, као облик организованог насилничког криминалитета, најчешће се остварује путем позајмљивања новца од стране криминалних организација појединцима, приватним предузећима, итд., који се даје на кратке рокове са високим каматама, које се често веома много повећавају уколико се новац не врати на вријеме, што понекад резултира и трагичним посљедицама. Због страха од одмазде, ови видови организованог криминала махом остају у сфери „тамне бројке“. Иако не морају да се реализују уз употребу насиља, ове облике организованог криминала најчешће прате пријетње дужницима и члановима њихових породица, њихово пребијање и тјелесно повређивање и сакаћење, оштећење или уништење имовине, па и убиства. Због тога су обрађени у дијелу књиге који је посвећен организованом насилничком криминалу.

У организовани насилнички криминалитет могу се сврстати и случајеви разбојништава, гдје добро организоване криминалне групе врше најчешће нападе на банкарске и поштанске институције које нису имале адекватне механизме заштите. Поред тога, биљеже се и случајеви разбојништава на штету других трговачких и услужних објеката као што су шопинг центри, бензинске станице, кладионице и слично. Нарочито су забрињавајући случајеви разбојништава у приватним стамбеним објектима. Заједничка карактеристика свих ових дјела је да се при извршењу користе ватрено оружје и друга средстава принуде, те да се готово увијек ради о добро припремљеним и организованим криминалним активностима. Уз вишемилионске материјалне штете, ова врста криминала изразито негативно се одражава и на осјећај безбједности грађана. У протеклом периоду регистрован је велики број случајева разбојништава гдје су добро организоване групе најчешћа разбојништва усмјеравале ка банкарским и поштанским институцијама које нису имале адекватне механизме заштите¹³.

13 Нпр: дана 19.04.2011. извршено је разбојништво у централи Комерцијалне банке у Бањој Луци, којом приликом је отуђено 1.033.000 марака. Четири непозната лица, обучена у црне униформе и наоружана са двије аутоматске пушке, довезла су се у бијелом комбију обиљеженом амблемом Агенције за обезбјеђење имовине и лица «Алфа секјурити», до улаза у банку, након чега су три лица маскирана фантомкама, пријетећи употребом ватреног оружја, однијела новац од радника банке. Комби возило које је коришћено у разбојништву је украдено неколико дана раније у Бањој Луци. Током јуна 2011. године Специјално тужилаштво Републике Српске лишило је слободе неколико лица која припадају тзв. “Соколачкој групи”, која се терети за више разбојништава током протеклих неколико година. Током 2006. године извршена су три разбојништва у Петрову, два у Бањој Луци и по једно у Источном Сарајеву, Пелагићеву, Теслићу и Угљевуку, при чему је укупно отуђено 1.755.600 КМ. Највеће разбојништво десило се у Бањој Луци 16.11.2006. године,

Ипак, присутна је научна и практична дилема да ли је разбојништво облик класичног или организованог криминалитета. Актуелно материјално законодавство у Републици Српској разбојништво посматра као кривично дјело против имовине. Кривично дјело Разбојништва постоји када се употребом силе против неког лица или пријетњом да ће се непосредно напасти на живот или тијело одузме туђа покретна ствар у намјери да се њеним присвајањем прибави себи или другом противправна имовинска корист. Тежи облик дјела постоји ако је при извршењу разбојништва неком лицу умишљајно нанесена тешка тјелесна повреда или је дјело учињено од стране више лица или је употријебљено какво оружје или опасно средство, или ако вриједност одузетих ствари прелази законом одређен износ. Најтежи облик дјела постоји ако је при извршењу дјела разбојништва неко лице умишљајно лишено живота. Ово је заправо само специјални случај квалификованог убиства из користољубља, али с обзиром на то да се овдје лишење живота појављује као средство за извршење крађе, па због повезаности тих дјела, закон овај случај предвиђа као тешки облик разбојништва. Судска пракса углавном се заснива на констатовању елемената разбојништва, који се манифестују у коначним судским одлукама.¹⁴

Међутим, ако се анализирају случајеви тешких облика разбојништва, када се при извршењу разбојништва лицу умишљајно нанесе тешка тјелесна повреда или учини дјело од стране више лица или се употријеби какво оружје или опасно средство, и доведу у везу са карактеристикама организованог криминалитета, онда се разбојништво може посматрати као облик организованог насилничког криминалитета. Наиме, разбојници, као посебна врста професионалних учинилаца кривичних дјела специјализованих за вршење разбојништва, често формирају

којом приликом је у кругу "Рајфајзен банке" отуђено 1.565.600 КМ.

14 Ради се о тешком дјелу разбојништва, а не о кривичном дјелу пљачке, када учинилац у намјери прибављања противправне имовинске користи употребом силе тешко тјелесно повриједи оштећеног радника бензинске станице и одузме пазар из станице без обзира што вриједност пазара прелази законом одређени износ кривичног дјела пљачке (Одлука ВС БиХ, Кж. 698/89 од 17.1.1990). Разлика између кривичних дјела тешког случаја разбојништва и убиства из користољубља у субјективном погледу је у сљедећем: код тешког случаја разбојништва циљ је прибављање противправне имовинске користи које се остварује употребом силе, при чему је умишљајно лишавање живота лица према коме је сила примијењена посљедица остварења тог циља; код убиства из користољубља лишавање живота неког лица је услов остварења криминалног циља у томе смислу што лишавање живота претходи реализацији користољубивог мотива (ВС БиХ, Кж. 485/88 од 12.10.1988). Двојица оптужених су покушали да од оштећеног одузму опојну дрогу, тако што су му пришли и пиштољем који је првооптужени држао у руци запријетили да преда дрогу, па када је оштећени покушао да побјегне, првооптужени је пуцао у њега и усмртно га. Тиме је првооптужени извршио кривично дјело из чл. 169. ст. 2. у вези са чл. 168. КЗС (тешки случај разбојништва), а другооптужени само кривично дјело разбојништва у покушају (Пресуда ВСС, Кж. 1504/01 од 23.05. 2002).

разбојничке групе, као групе професионалних криминалаца, који уз примјену пријетње, силе и принуде, удружено, у саучесништву врше кривична дјела крађе и пљачке. Уколико таква група успостави одговарајућу криминалну структуру, са подјелом задатака, хијерархијом и другим елементима организационе структуре, што је чест случај, те прецизно планира и припрема криминалне активности (разбојници често користе фактор изненађења, што захтијева детаљне припреме), онда се може говорити о постојању организоване криминалне групе специјализоване за вршење разбојништва. Ако се томе дода мотив разбојништва који се огледа у стицању противправне имовинске користи, што одговара профиту код организованог криминалитета, те остваривање утицаја на јавност и грађане, с обзиром на начин извршења који врло често подразумева бруталну употребу насиља, онда се може говорити о разбојништву које има одређујуће елементе организованог криминалитета (организованост, предидељеност за вршење кривичних дјела, остваривање профита, утицај на јавност).

ОТКРИВАЊЕ И ДОКАЗИВАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА ОРГАНИЗОВАНОГ НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Откривање и разјашњавање¹⁵ организованог насилничког криминалитета је проблем који до сада није довољно истражен. Наиме, ефикасно супротстављање организованом криминалитету, са аспекта криминалистичких метода и средстава, подразумева више чинилаца. Прије свега, потребно је познавање основних етиолошких и феноменолошких обиљежја и других специфичности организованог насилничког криминалитета. Потребно је сагледати основне узроке организованог насилничког криминалитета и основне облике испољавања у одређеном простору и времену, уважавајући специфичности и друштвене услове датог подручја. Откривање кривичних дјела организованог насилничког криминалитета заснива се на истраживању и проучавању чињеница које указују на постојање криминалних активности које имају обиљежја организованог насилничког криминалитета или на криминалну организацију као носиоца тих криминалних активности.

Откривање кривичних дјела организованог насилничког криминалитета је динамичан процес, што зависи од дубине продирања у непознато, и обично започиње стицањем почетних (индицијалних) основа сумње о постојању кривичних дјела организованог насилничког криминалитета или криминалне организације. Због тога је врло

15 Проф. др Владимир Водинелић урадио је студију у којој је анализирао појмове "откривања" и "разјашњавања" кривичних дјела, у којој полази од чињенице да су наведени појмови фундаментални криминалистички појмови који нису разјашњени у свјетској и домаћој криминалистичкој науци. (Водинелић, 1990).

битно идентификовати основне изворе сазнања за кривична дјела организованог насилничког криминалитета и криминалне организације, узимајући у обзир све релевантне факторе¹⁶. Томе треба додати и основне индицијалне чињенице које указују на постојање кривичних дјела организованог насилничког криминалитета, али и на постојање и дјеловање криминалних организација. У овој фази јавља се оперативни однос који се завршава стицањем већег степена вјероватноће основане сумње¹⁷. Да би се оперативни однос успјешно окончао, врло је битно предузети правовремене мјере и радње по сазнању за кривична дјела организованог насилничког криминалитета. Поред тога, значајна је правилна и правовремена примјена индицијалног метода у откривању кривичних дјела организованог насилничког криминалитета и криминалних организација. Откривањем кривичних

16 Долажење до информација о организованом насилничком криминалитету мора се заснивати на офанзивном прикупљању криминалистичкообавјештајних података о његовим носиоцима, структури, логистици, комуникацији и финансијској бази (Сачић, 2003). Због тога криминалистичке истраге у вези са организованим насилничким криминалом морају бити проактивне (акција умјесто реакције), што значи да треба да се примјењују специјалне истражне технике којима се анулира прикривеност као карактеристика организованог криминала уопште. Управо специфичности и карактеристике организованог насилничког криминалитета детерминишу и основне изворе сазнања за ова кривична дјела, будући да се до сазнања може доћи сазнањем за постојање криминалне организације, сазнањем за припремање кривичних дјела организованог насилничког криминалитета, сазнањем за вршење кривичних дјела организованог насилничког криминалитета, као и прикупљањем других сазнања која указују да се ради о организованом насилничком криминалитету. Дакле, као основни извори сазнања могу се навести: офанзивно прикупљање криминалистичкообавјештајних података о његовим носиоцима, структури, логистици, комуникацији и финансијској бази; истраге у вези са организованим насилничким криминалом морају бити проактивне (акција умјесто реакције); помјерање фокуса ка криминалном претпољу и спознаја проблема и континуирано организовање стратегијске и планске активности.

17 У овом стадијуму, до изражаја долазе одређене специфичности примјене индицијалног метода при разјашњавању и доказивању организованог насилничког криминалитета. Наиме, у почетним фазама оперативног рада долази се до индиција, не о конкретним кривичним дјелима, већ о појавама, манифестацији безбједносних проблема у локалној заједници, појединим лицима која могу да буду дио структура организованог криминалитета, итд. Ради се о специфичним видљивим знацима и симптомима који би могли указивати да се на неком подручју одвијају активности које спадају у организовани насилнички криминалитет, те о лицима и потенцијалној структури организованог насилничког криминалитета. Нпр. пријављени случајеви пуцњаве, пронађени трагови (чауре, течност која асоцира на крв, итд.), вожња аутом на начин да се угрожава безбједност других у саобраћају, и слично, могу да укажу да се ради о некаквом обрачуну међу лицима која могу имати везе са тим подручјем. Неки од примјера преузети су из Полицијског водича за организовани криминалитет, и то из оног дијела који говори о симптомима организованог криминалитета за полицајце у патроли (Police Guride on Organized Crime, 1976).

дјела, уопште, а самим тим и кривичних дјела организованог насилничког криминалитета, идентификује се кривичноправни однос учиниоца кривичног дела организованог криминалитета (криминалне организације) и државе која има право (и дужност) кажњавања (*ius puniendi*), а који је већ настао извршењем кривичних дјела организованог насилничког криминалитета (Шикман, 2011).

Разјашњавањем кривичних дјела уопште, па тако и организованог насилничког криминалитета, врши се расвјетљавање кривичних дјела организованог насилничког криминалитета и криминалних организација, објашњавају се везе криминалних организација и криминалних активности организованог насилничког криминалитета, тумаче се начини и средстава извршења кривичних дјела организованог насилничког криминалитета и модус операнди криминалних организација, интерпретирају се резултати разјашњавања, и напосљетку изводе се чињенице које имају основ за кривично гоњење и пресуђивање (доказивање у кривичном поступку). Разјашњавање кривичних дјела организованог насилничког криминалитета остварује се предузимањем криминалистичко оперативно-тактичких мјера и радњи, радњи доказивања и посебних истражних радњи¹⁸. Разјашњавање кривичних дјела организованог насилничког криминалитета, у начелу, започиње постојањем већег степена сумње (основане сумње) да је извршено кривично дјело организованог насилничког криминалитета. У овом стадијуму успоставља се кривичнопроцесни однос, који се развија у процесу примјене кривичнопроцесних норми од отварања истраге па све до доношења правноснажне пресуде у конкретној кривичној ствари или евентуалног обустављања истраге.

18 Радње доказивања и посебне истражне радње представљају законом одређене и регулисане радње усмјерене ка откривању и утврђивању доказа ради расвјетљавања спорних чињеница и околности које су од значаја за законито и правилно рјешавање кривичне ствари. Радње доказивања су, по правилу, репресивног карактера. Оне се, најчешће, предузимају *post delictum* и, по правилу, у фази истраге, што значи да је њихова сврха откривање и расвјетљавање кривичног дјела, а неријетко и прије формалног покретања истраге, с циљем пријављивања дјела и подношења извјештаја надлежним органима, као и прикупљања материјалних и личних доказа, а могу се предузимати и у каснијим фазама кривичног поступка. Радње доказивања су претресање стана, просторија и лица, привремено одузимање предмета и имовине, поступак са сумњивим стварима, испитивање осумњиченог, саслушање свједока, увиђај и реконструкција и вјештачење. Посебне истражне радње којима се обезбјеђују докази, ако се на други начин не могу прибавити или би њихово прибављање било повезано са несразмјерним тешкоћама, јесу: надзор и техничко снимање телекомуникација, приступ компјутерским системима и компјутерско сравњење података, надзор и техничко снимање просторија, тајно праћење и техничко снимање лица, транспортних средстава и предмета који су у вези са њима, коришћење прикривених истражитеља и коришћење информатора, симуловани и контролисани откуп предмета и симуловано давање поткупнине, надзирани превоз и испорука предмета.

ЗАКЉУЧАК

Организовани насилнички криминалитет, као криминални феномен, посебно је карактеристичан због друштвене опасности коју представља, али и због начина испољавања, доминантно насилног карактера. Поред тога, ради се о облику криминалитета који не само да није довољно стручно и научно истражен, већ није ни адекватно заступљен у научним и стручним расправама, у којима доминирају теме попут тероризма, корупције, организованог криминалитета (трговина дрогом, трговина људима, итд.). Због тога ни питања откривања и доказивања организованог насилничког криминалитета нису у потпуности разјашњења. Тако се о организованом насилничком криминалитету скоро и не говори, већ се кривична дјела посматрају појединачно, као нпр. разбојништво, уцјена, изнуда, зеленаштво, итд. Наравно да се ова кривична дјела могу испољавати појединачно, али степен друштвене опасности повећава се њиховим испољавањем на организован начин. Због тога би и криминалистичку методичку откривања и доказивања ових кривичних дјела требало посматрати у том смислу. На тај начин би се криминалистички приступ овим кривичним дјелима знатно унаприједио. Сходно томе, кривична дјела организованог насилничког криминалитета била би третирана као и друга кривична дјела организованог криминалитета, а то би подразумијевало и адекватано кривичноправно и криминалистичко захватање. Тако би се ова кривична дјела прије свега откривала и доказивала коришћењем посебних истражних радњи, а криминалистички приступ би се превасходно базирао на криминалистичкообавјештајном раду и стратешком третирању организованог насилничког криминалитета (криминалистичка стратегија). Исто тако, и даље би било могуће коришћење индиција и индицијалног метода у откривању и разјашњавању ових кривичних дјела, које би у комбинацији са коришћењем посебних истражних радњи и других савремених начина поступања, додатно допринијеле ефикаснијем супротстављању организованом насилничком криминалитету.

ЛИТЕРАТУРА

- Albini, J. (1971). *The American Mafia: Genesis of the Legend*. New York.
- Алексић, Ж.; Шкулић, М.; Жарковић, М. (2004). *Лексикон криминалистике*. Београд: Досије.
- Бошковић, М. (1999). *Криминолошки лексикон*. Нови Сад: Матица Српска.
- Бошковић, М. (2005). *Организовани криминалитет и корупција*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Finckenaue, J. (2001). *O, La Cosa Nostra in the United States*. Washington: International Center, National Institute of Justice.
- Игњатовић, Ђ. (1998). *Организовани криминалитет*. Београд: Полицијска академија.
- Jacobs, J. & Hortis, A. (1998). *New York City As Organized Crime Fighter*. Law Review, Volume XLII, Numbers 3 & 4.
- Кривокапић, В. (2005). Криминално организовање, тероризам и мере супротстављања, *Зборник радова "Организовани криминалитет – стање и мере заштите"*. Београд: Полицијска академија.
- Lauryn P. G. (1999). *Cosa Nostra: The Final Chapter?*. *Crime and Justice*, Volume 25.
- Lampe, K. (2001). Not a Process of Enlightenment: The Conceptual History of Organized Crime in Germany and the United States of America. *Forum on Crime and Society* 1 (2), p. 99–116.
- Levi, M. (2002). The Organization of Serious Crime. In: Maguire et al, *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford, 878–913.
- Манојловић, Д. (2008). *Криминалистичка аналитика*. Београд: Факултет безбедности.
- Мијаковић, С.; Бајагић, М. (2012). *Организовани криминал и тероризам*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Police Guride on Organized Crime*. (1976). Washington D. C: Government Printing Office.
- Сачић, Ж. (2001). *Организовани криминал – методе сузбијања*. Загреб.
- Шикман, М. (2011). *Организовани криминалитет*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Шкулић, М. (2003). *Организовани криминалитет – појам и кривичнопроцесни аспекти*. Београд: Досије.
- UNDOC. (2004). *United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. New York.
- <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>, приступљено: 22.02.2014.
- Водинелић, В. (1990). *Што је откривање, а што разоткривање кривичног дјела и разоткривање учиниоца*. Студија, Загреб: РСУП Хрватске.
- Закон о кривичном поступку Републике Српске – ЗКП, *Службени гласник Републике Српске*, број 53/12.

ORGANIZED VIOLENCE CRIME

Ass.prof. Mile Šikman, PhD*

Abstract: Organised violational criminality represents a form of organised criminality whereat violence factor is dominant i.e. which characteristics are brutal and aggressive behaviour of a perpetrator. On the other hand, using the general analysis it can be cognised that some of these criminal acts have high degree of violence when committed. First of all it is about „functional violence“ that enables or facilitates criminal organisation in order to accomplish its goals and some classical criminal acts of the organised criminality. Accordingly, the violence within organised criminality might appear as a form of criminal activity or criminal organisation functioning method. In that context, such perpetration of organised crime criminal acts may represent primary source of its income (basic activity of the criminal organisation), while on the other hand by violational criminality criminal organisations can provide additional sources of their income as well as to protect themselves and confront rival criminal organisations and law officials (judges, prosecutors, policemen etc.). Criminal acts of organised criminality that can be scrutinised are: racket, various forms of aggravated murder, coercion, kidnapping, usury, extortion, ransom, robbery and other criminal acts by which organised crime put some pressure on police officials, jurisdiction and witnesses. Basically violence has been interpreted as use of brutal force within various methods and by different criminal acts execution instruments. An element of the violence, which is immanent to organised criminality during perpetration of criminal acts in order to achieve criminal goals, is its disproportion. Anyway, violence is very frequent characteristic of organised criminality, either we discuss about violent perpetration of criminal activities or use of violence as a method to put the influence towards administration, individuals and other subjects of social control. In this respect we observe detecting and proving organised crime criminal acts characterised dominantly by violence. Detecting and proving organised violational criminality understand totality of different measures, activities and actions which are to be taken, starting from „modus operandi“, criminal act execution instruments, traces and objects, identity identification, analysis of victimisation aspect, main clues related to criminal acts, ending with strategic approach and intelligence and criminalistics' activities in confronting these criminal acts. The paper gives brief phenomenological review of the organised violational criminality and methodology of its detecting and proving.

Key words: organised crime, violational criminality, organised violational criminality, detecting, disclosure, proving.

* Police College, Banja Luka; e-mail: msikman@teol.net

